

Ewa Polit

Dział Rycin

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 19, 327-332

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

36. *Potwór*, 1953, sygn. i dat. p.d.: *SŻ/1953*, olej dykta, 49,7 x 48,0 cm, zakup z 1995 r.; nr inw. MNKi/M/2873; poz. kat. 5
37. *Przeznaczenie*, 1960, sygn. i dat. p.d.: *SŻ/60*, olej tektura, 32,5 x 46,3 cm, dar Marianny Żechowskiej z 1995 r.; nr inw. MNKi/M/2867, poz. kat. 6
38. *Sen*, 1965, sygn. i dat. p.d.: *SŻ 1965*, olej tektura, 40,4 x 31,6 cm, dar j.w.; nr inw. MNKi/M/2868, poz. kat. 8
39. *Spętanie*, lata 60.(?), pastel tektura, 32,8 x 42,8 cm, dar j.w.; nr inw. MNKi/M/2865, poz. kat. 25
40. *Kuszenie*, lata 60.(?), pastel papier, 24,3 x 33,5 cm, dar j.w.; nr inw. MNKi/M/2869, poz. kat. 24
41. *Artysta i muzy*, 1978, sygn. i dat. p.d.: *SŻ 78*, pastel tektura, 51,7 x 57,8 cm, zakup w 1995 r.; nr inw. MNKi/M/2874, poz. kat. 34
42. *Mickiewicz*, 1980, sygn. i dat. p.d.: *ŻECHOWSKI 80*, pastel papier, 48,3 x 55,9 cm, dar Marianny Żechowskiej z 1995 r.; nr inw. MNKi/M/2864, poz. kat. 48

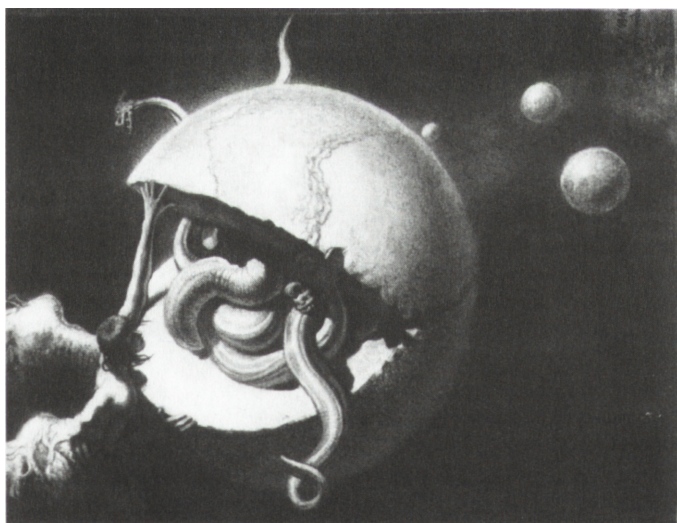
DZIAŁ RYCIN

1993–1995

W latach 1993–1995 Dział Rycin wzbogacił się o 49 obiektów; 44 to dary osób prywatnych oraz instytucji, a 5 – pozysk własny. Na szczególną uwagę zasługuje zespół 38 rysunków Stefana Żechowskiego, podarowanych kieleckiemu muzeum przez wdowę po artyście Mariannę Żechowską w październiku 1995 roku.

Wykonany w latach 1928–1978, zespół ten nie stanowi jednorodnej całości. Złożony zarówno z prac pochodzących z cykli: *Portrety* (11), *Wojna* (4), *Chora Ziemia* (3), *Kryzys* (2), *Do Hymnów Kasprowicza* (1), jak i kompozycji luźnych o różnej tematyce, zwykle symbolicznym charakterze i wydziwku pesymistycznym, odzwierciedla introwertyczną osobowość i nadwrażliwość artysty.

Wszystkie omawiane prace zaprezentowane zostały na wystawie poświęconej twórczości Stefana Żechowskiego (otwartej 15 kwietnia 1997 r. w Muzeum Naro-

Ryc. 7. Stefan Żechowski, *Wnętrze ziemi* – cykl *Chora Ziemia*, 1942, kat. 26

dowym w Kielcach) i odnotowane w towarzyszącym jej katalogu*, zawierającym także ich reprodukcje.

U Żechowskiego – naznaczonego twórczością A. Grottgera i S. Szukalskiego – źródeł kunsztu rysownika doszukiwać się można także i w grafice artystów działających na przełomie wieków we Francji: G. Dorégo, R. Bresdina, O. Redona, i w Niemczech – M. Klingera, a przed nimi – F. Goyi.

Oddziaływania Szukalskiego można dopatrzeć się w dwu pracach: *Chrystus pod krzyżem* i *Przerażenie*. Obie te kompozycje charakteryzuje stylizacja i „rzeźbiarska forma”: głowa Chrystusa z nabrzmiałą od wysiłku twarzą przytłoczona blokiem krzyża i głowa młodej kobiety o syntetycznych rysach są jakby wykutymi w kamieniu gotowymi propozycjami rzeźb portretowych.

Cztery kompozycje z cyklu *Wojna* różnią się zarówno pod względem tematycznym, jak i formalnym.

Powracający bardzo często w twórczości Żechowskiego motyw węża, o szerokiej gamie znaczeń, wykorzystał artysta w kompozycji *Tęsknota*, bliskiej modernizmowi tajemniczym nastrojem i akcentowaniem kierunków horyzontalnych. Fantastyczna postać o węzowym korpusie zwieńczonym stylizowaną ludzką głową i rytmicznych, poddających się podmuchom wiatru wstęgach włosów i ramion zdaje się symbolizować bezcielesne siły duchowe.

Rysunek *Pierwotni* odnosi się do wydarzenia z dziecięcych lat artysty (o czym wspomina w swych pamiętnikach *Na jawie*). Ukazuje on drapieżną i pełną okrucieństwa walkę dwóch człekokształtnych istot przeniesioną na powierzchnię ziemskiego globu; przedstawienie to można uznać za swoistą autorską i artystyczną manifestację przeciw napaści, agresji i przemocy.

Przynajmniej dwuznacznie odbierać można kompozycję *Kłęska* z 1932 roku. Spoczywające bezwładnie na nasypie ziemnym ciało nagiego, młodego mężczyzny z raną w piersi, z której wypływa struga krwi i jednocześnie tryska strumień jasnej cieczy to pozornie kolejny, bezsensowny przejaw ludzkiej nienawiści, zarejestrowany tym razem na tle ponurej panoramy najeżonego fabrycznymi kominami miasta. Stojąca jednak w rozkroku za mężczyzną młoda naga kobieta o lalkowatej urodzie, z dłońmi ułożonymi na piersiach i bezceremonialnie je eksponująca, epatująca cielesną witalnością, zdaje się być główną przyczyną śmiertelnego zagrożenia mężczyzny i zmusza do poszukiwań innych znaczeń słowa wojna. To staranne studium rysunkowe, rzetelnie z nastawieniem na szczegół oddające anatomię ludzkiego ciała, dzięki jednostronnemu oświetleniu pierwszoplanowej sceny różni się zdecydowanie od czwartej kompozycji z omawianego cyklu *Wojna – Bezdomny*. Portret skulonej, ułomnej, nędznie odzianej postaci, wykonany węglem i kredką na papierze o fakturalnej powierzchni, zdradza rękę zdolnego rysownika, bezbłędnie notującą światłem i cieniem ujęte w kadrze formy.

Trzy prace: wspomniana wyżej *Kłęska*, *Nad otchłanią* i *Wspinaczka – erotyk* kierują nas w stronę obszaru ludzkiej seksualności. Problem ten, zawsze istotny w twórczości Żechowskiego, pojawia się niemal obsesyjnie w latach powojennych w pastelowych przedstawieniach figuralnych; w wymienionych wyżej kompozycjach motyw ten odnotowany zostanie w różnym kontekście i z różnym natężeniem. Nieodłączny mu (według artysty) demonizm kobiety – wytwór męskiej wyobraźni zrodzony z obawy przed miłosnym zawodem, porażką, jest siłą niszczącą, biologiczną „kłęską”, potęgą natury i przeznaczeniem, ku któremu zmierza mężczyzna: nieodwołalnie i zarazem dobrowolnie.

* E. Polit, I. Rajkowska *Stefan Żechowski. Katalog wystawy*. Kielce 1997

Ryc. 8. Stefan Żechowski, *Bezdomny* – cykl *Wojna*, 1933, kat. 13

Spoglądając na walorową, miękko rysowaną ołówkiem kompozycję *Nad otchłanią*, widz nie ma wątpliwości, iż na nic się nie zda wahanie młodzieńca, ku któremu skierowane są ogromne dłonie – z pewnością kobiece, zawarte między kolanami rozchylonych nóg.

Oddzielną grupę prac rysunkowych stanowią portrety, będące efektem fascynacji Żechowskiego postaciami ze świata nauki, sztuki czy literatury. Część z nich to ilustracje do książek i czasopism wykonywane w oparciu o grafiki, fotografie, oddające wiernie rysy modelu; inne – zawierające symboliczną interpretację – to wizje artystyczne, wizerunki o przerysowanych cechach fizjonomicznych i psychologicznym wyrazie, czasem dookreślane tłem.

Żechowski programowo odcinał się od nurtów sztuki współczesnej, odwołując się przede wszystkim do tradycji i początków XX stulecia – romantyzmu, symbolizmu i ekspresjonizmu; jego twórczość nie jest też wolna od dziedzictwa artystycznego wieków wcześniejszych, o czym pisał w swych wspomnieniach.

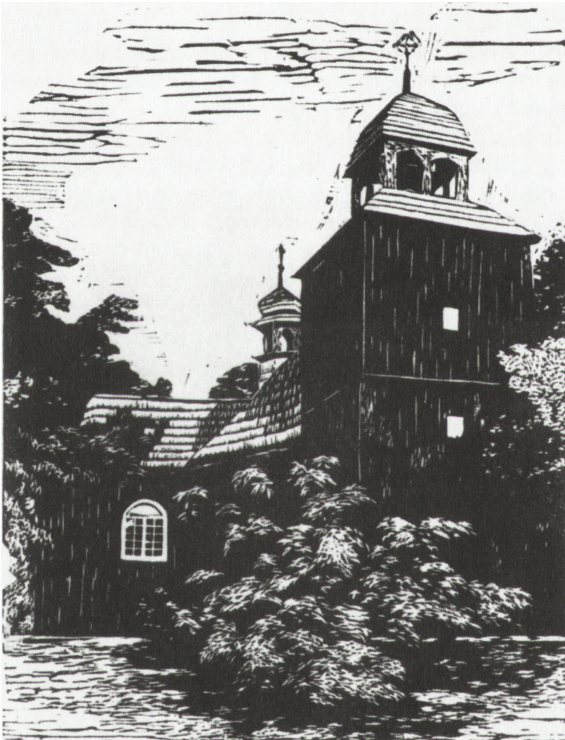
Dokonując wyboru tematów i środków formalnych, określał (także pod wpływem literatury) swą postawę w sztuce wobec człowieka, świata i życia odbieranego często jako „jako niepojęty koszmar bez kresu i granic”, jako przytłaczającą wędrówkę po nieprzychylniej ziemi, pod ciemnym chmurnym niebem, w innym pozasłonecznym świetle (*Ciężar istnienia*).

Wśród pozyskanych w latach 1993–1995 prac należy zwrócić uwagę na dwie inne: sygnowany i datowany (20 IX 1941) rysunek ołówkiem Stefana Mrożewskiego (1894–1975) – *Jędrzejów Opactwo*, i *Lubowo* – linoryt Janiny Kahlówny.

Podarowany muzeum przez syna artysty, mieszkającego w Kanadzie prof. Andrzeja Mrożewskiego, rysunek przedstawia ujęty szkicowo przy pomocy krótkiej „nerwowej” kreski fragment murów obwodowych opactwa z bramą, piętrowy budynek i w tle między nimi jedną z wież kościoła, na planie pierwszym krótki odcinek drogi z ptactwem domowym na trawniku.

Nie datowana, czarno-biała praca graficzna Janiny Kahlówny ukazuje ciemną bryłę drewnianego kościółka krytego gontem z wysoką czworoboczną wieżą i sygnaturką w głębi. Linoryt o ostro skonstrastowanych płaszczyznach czerni i bieli, dekoracyjnie wzbogacony drobnymi jasnymi plamkami – śladami cięć dłutka – zna-

Ryc. 9. Stefan Mrożewski, *Jędrzejów Opactwo*, 1941, kat. 2

Ryc. 10. Janina Kahlówna, *Łubowo*, 1. poł. XX w., kat. 1

komicie oddaje nastrój letniego, słonecznego dnia, charakter drewnianej budowli, drzew i krzewów ją otaczających.

Janina Kahlówna, graficzka (1913–1949), absolwentka wydziału grafiki w Państwowej Szkole Sztuk Zdobniczych (Poznań), studiowała u Jana Wronieckiego i Karola Mondrala. Jej wystawy indywidualne odbyły się w Poznaniu w 1953 i 1974 roku; pokazano na nich linoryty, akwaforty, akwatinty, rysunki ołówkiem i węglem z lat 1937–1947, przedstawiające krajobrazy, drzewa, kwiaty, postacie dziewcząt.

Ewa Polit

Wykaz nabytków

KAHLÓWNA JANINA (1913–1949)

1. *Lubowo*, 1. poł. XX w., sygn. pod odbitką p.d.: *JKahlówna*, napisy l.d.: *lin*, pośrodku: *Lubowo*, papier, linoryt czarno-biały, 34,5 x 26 cm, dar Muzeum Rolnictwa w Szreniawie z okazji 80-lecia Muzeum Narodowego w Kielcach; nr inw. MNKi/GR/3190

MROŻEWSKI STEFAN (1894–1975)

2. *Jędrzejów Opactwo*, 1941, sygn. i dat. l.d.: *Stef Mrożewski*, poniżej: *Jędrzejów Opactwo, 20/9 1941*, papier, ołówek, 34,7 x 40, 3 cm, dar prof. Andrzeja Mrożewskiego, syna artysty; nr inw. MNKi/GR/3189

ŻECHOWSKI STEFAN (1912–1984)*

3. *Grottger* – cykl *Portrety*, 1928, sygn. i dat. p.d.: *SZ 1928*, l.d. napis: *Grottger*, papier, węgiel, 34,0 x 22,8 cm; nr inw. MNKi/GR/3222, poz. kat. 50
4. *Tęsknota* – cykl *Wojna*, 1930, sygn. i dat. u dołu na osi: *ŻECHOWSKI 1930*, papier, ołówek, 45,5 x 49,2 cm; MNKi/GR/3207, poz. kat. 51
5. *Chrystus pod krzyżem*, 1931, dat. p.d.: *19 VII – 1931*, papier, ołówek, 61,0 x 44,0 cm; nr inw. MNKi/GR/3196, poz. kat. 52
6. *Nad otchłanią*, 1932, dat. i sygn. l.d.: *Rok 1932–22–III. Żechowski*, papier, ołówek, 59,7 x 44,0 cm; nr inw. MNKi/GR/3217, poz. kat. 53
7. *Kłęska* – cykl *Wojna*, 1932, dat. l.d.: *dnia 18 sierpnia 1932*, papier, ołówek, 60,5 x 42,5 cm; nr inw. MNKi/GR/3209, poz. kat. 54
8. *Wspinaczka – erotyk*, 1932, sygn. l.d.: *ŻECH. KSIAŻ*, papier, ołówek, 24,9 x 32,5 cm; nr inw. MNKi/GR/3229, poz. kat. 55
9. *Przerażenie*, 1932, niesygn., papier, ołówek, 69,0 x 53,5 cm, nr inw. MNKi/GR/3215, poz. kat. 56
10. *Wyzwolenie myśli*, 1933, sygn. i dat. l.d.: *15.III. /ZIEMIN/ 1933*, papier, ołówek, 40,8 x 40,2 cm; nr inw. MNKi/GR/3212, poz. kat. 57
11. *Chrystus z dzieciątkiem*, 1933, sygn. i dat. p.g.: *Żechowski Ziemin/ 1933/24.8*, papier, ołówek: 59,0 x 45,2 cm; MNKi/GR/3197, poz. kat. 58
12. *Na torach* – cykl *Kryzys*, 1933, sygn. i dat. p.d.: *SZ. 1933*, papier, ołówek, 50,0 x 28,8 cm; MNKi/GR/3204, poz. kat. 59
13. *Bezdomny* – cykl *Wojna*, 1933, dat. i sygn. l.d.: *1933 SZ*, papier, węgiel, kredka, 24,1 x 34,5 cm; nr inw. MNKi/GR/3208, poz. kat. 60
14. *Pod górę*, 1933, sygn. i dat. l.d.: *SZ. 33*, papier, ołówek, węgiel, 63,2 x 48,1 cm; nr inw. MNKi/GR/3214, poz. kat. 61

* Wszystkie wymienione w wykazie prace Stefana Żechowskiego są darem żony artysty Marianny Żechowskiej, wszystkie były prezentowane na wystawie *Stefan Żechowski* w Muzeum Narodowym w Kielcach, kwiecień–wrzesień 1997 r., i odnotowane oraz zreprodukowane w towarzyszącym jej katalogu (ostatnia informacja w wykazie dotyczy numeru pozycji w tymże katalogu).

15. *Samobójca*, 1933, sygn. i dat. p.d.: *SZ 1933*, papier, ołówek, 55,8 x 29,2 cm; nr inw. MNKi/GR/3216, poz. kat. 62
16. *Sieroty w kanale* – cykl *Kryzys*, 1934, sygn. i dat. l.d.: *ŻECHOWSKI ZIEMIN / 1934 II. 15*, papier, węgiel, kredka, 44,7 x 48,0 cm; MNKi/GR/3203, poz. kat. 63
17. *Ciężar istnienia*, 1934, sygn. i dat. l.g.: *ZIEMIN ŻECH 1934*, papier, węgiel, 48,0 x 47,5 cm; nr inw. MNKi/GR/3192, poz. kat. 64
18. *Marek Aureliusz* – cykl *Portrety*, 1937, sygn. i dat. l.d.: *SZ 37*, niżej cyfra: *11*, papier, węgiel, 36,2 x 25,7 cm; nr inw. MNKi/GR/3220, poz. kat. 65
19. *Młodość i starość*, 1938, sygn. i dat. p.g.: *SZ. 38*, papier, węgiel, 59,8 x 50,2 cm; nr inw. MNKi/GR/3193, poz. kat. 66
20. *Chora Ziemia I* – cykl *Chora Ziemia*, 1939, niesygn., papier, węgiel, kredka, 48,0 x 31,0 cm; nr inw. MNKi/GR/3201, poz. kat. 67
21. *Pierwotni* – cykl *Wojna*, 1939, sygn. i dat. l.d.: *ŻStefan / 1939*, papier, ołówek, 40,1 x 36,0 cm; nr inw. MNKi/GR/3206, poz. kat. 68
22. *Słowacki* – cykl *Portrety*, 1941, sygn. i dat. l.d.: *S.Z. 1941*, papier, węgiel, 25,6 x 29,7 cm; nr inw. MNKi/GR/3223, poz. kat. 69
23. *Pascal* – cykl *Portrety*, 1942, sygn. i dat. p.d.: *STEFAN ŻECHOWSKI / 30.7.42*, niżej cyfra: *15*, papier, węgiel, 55,0 x 70,3 cm, nr inw. MNKi/GR/3228, poz. kat. 70
24. *Zeromski* – cykl *Portrety*, 1942, sygn. i dat. u dołu na osi: *Stefan Żechowski 1942 – X. 29 / TARNOBRZEG*, papier, węgiel, 60,2 x 44,0 cm; nr inw. MNKi/GR/3225, poz. kat. 71
25. *Śmierć nad światem*, 1942, sygn. i dat. l.g.: *STEFAN Z. / Przyborów / 1942*, papier, węgiel, kredka, 44,3 x 31,8 cm; nr inw. MNKi/GR/3199, poz. kat. 72
26. *Wnętrze ziemi* – cykl *Chora Ziemia*, 1942, sygn. i dat. p.d.: *S.Z. 1942 / Przyborów*, papier, węgiel, kredka, ołówek, 41,2 x 30,8 cm; nr inw. MNKi/GR/3200, poz. kat. 73
27. *Chora Ziemia II* – cykl *Chora Ziemia*, 1942 sygn. i dat. u dołu na osi: *ŻECHOWSKI / 1942*, papier, węgiel, kredka, 32,9 x 45,5 cm; nr inw. MNKi/GR/3202, poz. kat. 74
28. *Dola* – cykl *Do Hymnów Kasprowicza*, 1942, sygn. i dat. l.g.: *ŻECHOWSKI 1942*, papier, kredka, 49,0 x 40,5 cm; nr inw. MNKi/GR/3210, poz. kat. 75
29. *Mamon*, 1942, dat. i sygn. p.d.: *1942 / SZ*, papier, węgiel, 50,0 x 29,0 cm; nr inw. MNKi/GR/3211, poz. kat. 76
30. *Michał Anioł przy pracy*, 1942, sygn. i dat. p.d.: *STEF. / ŻECH. / 1942*, papier, węgiel, 53,3 x 32,2 cm; nr inw. MNKi/GR/3213, poz. kat. 77
31. *Goethe* – cykl *Portrety*, 1942, sygn. i dat. p.d.: *SŻ 42*, papier, węgiel, 51,3 x 36,4 cm; MNKi/GR/3226, poz. kat. 78
32. *Matejko* – cykl *Portrety*, 1942, sygn. i dat. p.d.: *SZ 42*, papier, węgiel, 50,0 x 45,7 cm; nr inw. MNKi/GR/3227, poz. kat. 79
33. *Gorki* – cykl *Portrety*, 1946, sygn. i dat. l.g.: *ŻECHOWSKI / 19.4.1946 / ZABRZE*, papier, węgiel, kredka, 65,5 x 49,0 cm; nr inw. MNKi/GR/3218, poz. kat. 80
34. *Lelewel* – cykl *Portrety*, 1952, dat. i sygn. p.d.: *52 / ŻECH*, papier, węgiel, 51,3 x 38,0 cm; nr inw. MNKi/GR/3221, poz. kat. 81
35. *Edward Dembowski*, 1953, sygn. i dat. p.d.: *ŻECHOWSKI 53*, pod rysunkiem napis: *EDWARD DEMBOWSKI W KRAKOWIE 27 lutego 1846*, papier, węgiel, 69,0 x 59,8 cm; nr inw. MNKi/GR/3205, poz. kat. 82
36. *Mysliiciel* – cykl *Portrety*, 1953, sygn. i dat. l.g.: *STEFAN ŻECH / 1953*, papier, węgiel, 33,3 x 43,2 cm; nr inw. MNKi/GR/3219, poz. kat. 83
37. *Chrystus przed tłumem*, 1957, sygn. i dat. l.d.: *ŻECHOWSKI 57*, papier, węgiel, kredka, ołówek, 55,9 x 38,6 cm; nr inw. MNKi/GR/3198, poz. kat. 84
38. *Staruszka przy zwłokach*, po 1950, niesygn., papier, węgiel, 35,6 x 27,2 cm; nr inw. MNKi/GR/3194, poz. kat. 85
39. *Głowa Michała Anioła*, 1965, sygn. i dat. l.d.: *ŻECH / 1965*, papier, węgiel, 68,8 x 49,6 cm; nr inw. MNKi/GR/3195, poz. kat. 86
40. *Platon* – cykl *Portrety*, 1978, sygn. i dat. nad ramieniem: *S.Z. 78*, papier, węgiel, 51,3 x 66,2 cm; nr inw. MNKi/GR/3224, poz. kat. 87